

Statsforvalterens vurdering av Hamar kommune - 2022

Statsforvalterens kommunebilde bygger på tilgjengelig KOSTRA-statistikk, annen nasjonal statistikk, tilsyn, økonomiforvaltning og kommunedialog. Vi har også hentet inn noe data fra kommunene jf. brev av 27. april. Vi har, med utgangspunkt i dette, utarbeida ROS-analyser. Kommunebildet vi presenterer, er et sammendrag av hvordan Statsforvalteren oppfatter status og utfordringer på sentrale fagområder i kommunen. Enkelte fagområder har rettet søkelys på spesifikke temaer. En sammenligning med tidligere års kommunebilder er derfor ikke mulig på alle fagområdene.

ROS-analyser gjelder kun fagområder der Statsforvalteren har et oppdrag.

Se vedlegget "Mer om indikatorene" til slutt i dette dokumentet, for forklaring på hva som er lagt til grunn for hvert fagområde og hvorfor.

Kommunebildet er oppdatert 1.september 2022.

Vi har valgt å gruppere kommentarene i tre kategorier:

	Områder med god kompetanse, kapasitet og kvalitet
	Områder med forbedringspotensial innen kompetanse, kapasitet og kvalitet
	Områder som er sårbare innen kompetanse, kapasitet og kvalitet

SSBs befolkningsprognose anslår en endring fra 31 999 innbyggere i 2022 til 36 645 i 2050 etter hovedalternativet.

Antall eldre relativt til hvor mange som er i yrkesaktiv alder er et mål på evnen til å finansiere økt etterspørsel av kommunale tjenester fremover. Antall innbyggere i alderen 20-66 år per eldre over 80 år endrer seg fra 10,4 i 2020 til 5,6 i 2040. Landsgjennomsnittet er 14,3 og 6,8.

Barnevern

Kommunens barneverntjeneste viser gjennom rapporteringer at de har få avvik. Det er god styring og kontroll på barnevernfaglig oppfølging. Administrativ og politisk ledelse er kjent med barnevernreformen, og forebyggende plan er under arbeid. Barneverntjenesten deltar i kompetansesatsingen som retter seg mot tiltak og utvikling i interkommunalt samarbeid.

Barneverntjeneste vurderes som god.

Folkehelse

For å kunne iverksette tiltak som har effekt på folkehelsen må kommunen ha «oversikt over helsetilstanden i befolkningen og de positive og negative faktorer som kan virke inn på denne» etter folkehelselovens § 5 første ledd. Kommuner er forskjellige, så behovet for informasjon og oversikt vil variere mellom ulike kommuner. Vi ser at Hamar kommune har en folkehelseoversikt som grunnlag for arbeidet med kommunens planarbeid.

For å etablere et systematisk og langsiktig folkehelsearbeid, herunder å motvirke sosiale helseforskjeller, skal kommunen i sitt arbeid med kommuneplaner etter plan- og bygningsloven

fastsette overordnede mål og strategier for folkehelsearbeidet. Vi ser at Hamar kommune har forankret folkehelse i kommunen sin samfunnsplanlegging.

Miljø

Miljø er basert på to hovedtemaer - vannforvaltning og forurensning, som er vurdert ut i fra et sett med indikatorer. Samlet vurderes kommunens arbeid innen miljø å være godt/grønt. Mer detaljerte beskrivelser følger.

Kommunen driver aktivt veiledning og informasjonsarbeid mot landbruket for å redusere avrenning og forurensning. Har gode rutiner for oppfølging av miljøkrav, og følger opp brudd på miljøkravene bla med avkorting av PT. Vurderes som grønn/god.

Kommunen har egne arealformål og bestemmelser som er knytta til vann og vassdrag, og har fastsatt bredde på vegetasjonssone langs vassdrag. Tar spesielt hensyn til vassdrag i nydyrkingsaker, og gjør en aktiv vurdering av om kantsoner bør være bredere enn minimumskravet. Vurderes som grønn/god.

Kommunen har egne ressurser til oppfølging av vannforvaltningsplanene, og arbeidet er godt integrert i alle sektorer i kommunen. Kjenner til og følger aktivt opp med gjennomføring av tiltak i vannforvaltningsplanene. Vurderes som grønn/god.

På forurensningsområdet har vi vurdert kommunens arbeid med grunnforurensning og avløp, samt materialgjenvinning av avfall. Kommunen har bruker i Grunnforurensning, som er en forutsetning for å kunne oppfylle kommunens plikter som myndighet på grunnforurensning (oppfølging av bygge- og gravesaker etter forurensningsforskriften kap. 2). Av totalt 124 lokaliteter er 23 ikke godkjent. På grunnlag av dette vurderer vi kommunens arbeid med grunnforurensning som bra/grønn.

Kommunen klarer den nasjonale målsetningen om 50 % av avfall levert til materialgjenvinning og vurderes derfor som god/grønn. Kommunen har også en avfallsplan for perioden 2021-2030, men det refereres ikke til konkrete mål for materialgjenvinning i kommunens svar.

Hamar kommunes overordnede arbeid på avløpsområdet er bra. De har god kontroll på ledningsnettets alder og har de siste tre årene en gjennomsnittlig fornyelse på 0,7 %. De har også en hovedplan for vann og avløp, og flere miljørådgivere. Vurderes som grønn/god.

Klima

Hamar kommune har en relativt nylig revidert klima- og energiplan (2019), og med tilhørende klimabudsjett. Kommunens arbeid med klimabudsjett har vært nyskapende og av nasjonal interesse. Kommunen gjennomfører mange gode utslippsreducerende tiltak; de er aktive søkere om støtte til tiltak fra ordningen Klimasats, og deltar i klimarelevante prosjekter som er støttet med skjønnsmidler. Hamar deltar i klimanettverk for Hamar-regionen, samt med kommuner i andre fylker. Kommunen har mye informasjon om klima og eget klimaarbeid liggende på sine hjemmesider. I og med at klima er et satsningsområde for kommunen, kunne relevant info med fordel samles under egen fane på hovedmenyen.

Kommuneøkonomi

Kommunen har hatt jevnt gode netto driftsresultater over flere år, og et svært godt resultat i 2021. Kommunen har planlagt med lave og synkende netto driftsresultater i økonomiplanperioden. Økte driftsrammer for kommunalomsrådene og økte finansutgifter fremover, krever omstilling og fortsatt stram økonomistyring. Noe høyt gjeldsnivå, men lave netto finansutgifter. Kommunen planlegger økte investeringer fremover som vil øke finansutgiftene noe. Bra likviditet og disposisjonsfond. Disposisjonsfondet har økt med avsetning fra gode resultat de to siste årene.

Det forventes vekst i befolkningen fremover. Aldersgruppen med personer over 67 år øker mest, men også de yngre aldersgruppene vokser.

Landbruk

Som jordbruks- og skogbruksmyndighet synes det felles landbrukskontoret for Hamar, Løten og Stange å ha god forvaltningspraksis.

Rus og psykisk helse

Kommunen har 113,08 årsverk i tjenesten til rus- og psykisk helse. Statsforvalteren finansierer ca. 5,5 årsverk med tilskuddsmidler i tjenesten rus- og psykisk helse. Har ansatt psykolog. Psykolog er en lovpålagt tjeneste. Kommunen bruker kartleggingsverktøyet brukerplan. Kommunen har forløpskoordinator pakkeforløp psykisk helse og rus. I løpet av siste år har boligsituasjonen endret seg og blitt bedre for brukere med rus og psykisk helse utfordringer.

Rapporterer at de forankrer i stor grad sitt rus og psykisk helsearbeid i planverk, og at de i stor grad sikrer tjenesteutvikling på systemnivå. Kommunen rapporterer at de i svært stor grad sikrer brukermedvirkning til brukergruppa med rus- og psykisk helse utfordringer.

Kommunen er deltager i etablert FACT team.

Samfunns- og arealplanlegging

Kommuneplanens samfunns- og arealdel ble vedtatt i 2018. Kompetansen og kapasiteten på planområdet er vurdert å være faglig solid og svært god. Kommunen jobber godt med overordna sentrumsplanlegging og store infrastrukturprosjekt, i hovedsak jernbaneutbygging. Kommunen er også del av arbeidet med areal- og transportstrategi for Mjøsbyen. Det er svært stor aktivitet når det gjelder konkrete utbyggingsprosjekter i byområdet. Det er positivt at kommunen har ordning for å ivareta barn og unges interesser i planleggingen.

Samfunnssikkerhet

Siste tilsyn ble gjennomført i februar 2020. Av tilsynsrapporten går det frem at Hamar kommune arbeider godt med samfunnssikkerhet, beredskap og helseberedskap. Statsforvalteren avdekket tre avvik ved tilsynet i 2020. Kommunen har gjennomgått og oppdatert planverket på de områdene det ble gitt avvik. Av kommuneundersøkelsen 2022 fremgår det at helhetlig ROS ble gjennomført i 2018, og overordnet beredskapsplan revidert 2022 med utgangspunkt i helhetlig ROS. Beredskapsorganisasjonen ble i henhold til krav i kommunal beredskapsplikt øvd i 2020.

Sosiale tjenester

De sosiale tjenestene har som formål å bedre levekårene for vanskeligstilte, bidra til sosial og økonomisk trygghet, bidra til at den enkelte får mulighet til å leve og bo selvstendig, fremme

overgang til arbeid, sosial inkludering og aktiv deltakelse i samfunnet. Tjenestene skal bidra til at utsatte barn og unge og deres familier får et helhetlig og samordnet tjenestetilbud, samt bidra til likeverd, likestilling og forebygge sosiale problemer.

En trygg og forutsigbar bosituasjon, deltakelse i arbeidslivet og inkludering i samfunnet er viktige virkemiddel for å forebygge lavinntekt og utenforskap.

I Hamar kommune mottar 3,1 % av innbyggerne sosiale tjenester (Innlandet 2,3 %), og 40,8 % av de som mottar sosiale tjenester har hjelpebehov som varer lengre enn 6 mnd. (Innlandet 34,4 %).

Kommunen skal gjøre seg kjent med innbyggernes levekår, vie spesiell oppmerksomhet til trekk ved utviklingen som kan skape eller opprettholde sosiale problemer. Samordning og samhandling mellom tjenesteområder er av sentral betydning. Kommunen bør inkludere levekårsutfordringer i øvrig samordning av tjenester til sårbare grupper.

I Hamar kommune forsørger 21,8 % av de som mottar sosiale tjenester barn (Innlandet 27 %). 13 % av barna i Hamar lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt (Innlandet 13 %), og 16 % av barna i Hamar bor trangt (Innlandet 14 %).

Hamar kommune har i 2022 deltatt i egenvurderingstilsyn med temaet «Tjenestene opplysning, råd og veiledning og økonomisk stønad til personer mellom 17 og 23 år.» I denne gjennomgangen fant Nav Hamar svakheter i sitt arbeid med tjenesten opplysning, råd og veiledning og kvalifiseringsprogram for unge sosialhjelpsmottakere. Nav-kontoret er i gang med forbedringsarbeid på disse områdene.

Kommunen har ansvar for å tilby personer under 30 år som mottar sosiale tjenester tilbud om arbeidsrettet aktivitet ved mottak av sosialhjelp. Kvalifiseringsprogram skal være tilgjengelig for kommunens innbyggere.

18,9 % av de som mottar sosiale tjenester i Hamar kommune er i aldersgruppen 18-24 år (Innlandet 19,7 %), og 14,4 % er i aldersgruppen 25-29 år (Innlandet 13,6 %).

46,2 % av sosialhjelpsmottakerne i aldersgruppen 0-24 år (Innlandet 39,2 %), og 40,1 % i aldersgruppen 25-29 år (Innlandet 31,3 %), hadde vilkår om arbeidsrettet aktivitet i 2021. Hamar kommune hadde 43 personer som var deltakere i kvalifiseringsprogram i 2021.

Dette anses å synliggjøre at kommunen jobber godt med tilgjengeligheten til kvalifiseringsprogram og arbeidsrettet aktivitet for de som trenger slik bistand.

Fastlegesituasjonen

Kommunen skal sørge for at personer som oppholder seg i kommunen tilbys nødvendige helse- og omsorgstjenester. For å oppfylle dette ansvaret skal kommunen blant annet tilby en fastlegeordning. Det er i Norge store utfordringer med både å beholde og rekruttere fastleger, utfordringer vi også ser er tilfelle i kommuner i Innlandet. Det er derfor viktig at kommunene har fokus på rekrutteringstiltak, som ivaretar kontinuitet i relasjonen mellom lege og pasient og sikrer stabilitet i legetjenesten.

Helse og omsorg

Kompetanse: Har en andel med helseutdannet personell 80,7 % mot landsgjennomsnittet 77,8 %. Har kompetanseplan, søker kompetansemidler. Fremkommer at de søker på kompetansetilskudd jf.- kompetanseplan. Egne kompetanseplaner på områdene lindrende, demens og rehabilitering. Har overførte ubrukte midler i fra 2021. Vurdering: God

Demensomsorg: vil ha 865 personer som har en demens sykdom i 2025. Dette er en prosentøkning fra 2,49 % til 2,65 %. Deltar i demensnettverk Innlandet. Hamar har ikke en demensplan. De har demenskoordinator, demensteam. Hamar kommune har ikke avtale med SAM-AKS. Vurdering: middels

Ernæringskartlegging: 39 % av beboere med langtidsplass er ernæringskartlagt mot landsgjennomsnittet 46 %, 15 % er ernæringskartlagt som har tjenester i hjemmet, landsgjennomsnittet er 15 %. Hatt tilsyn på området i 2022. Tilsyn på området ga lovbrudd. Vurdering: svak.

Legetimer pr uke pr beboer sykehjem: 0,58 timer i Hamar mot landsgjennomsnittet er 0,61 timer. Vurdering: middels.

Barnehage og opplæring

Hvorfor temaet trygt og godt barnehage- og skolemiljø?

En av Statsforvalterens viktigste oppgaver er å passe på at alle skoler gjør sitt beste for at alle elever har et trygt og godt skolemiljø. Noen ganger trenger skolen hjelp, og da kan Statsforvalteren gi gode råd og vise verktøy skolen kan bruke for at skolemiljøet skal være trygt og godt for alle.

Et trygt og godt skolemiljø for alle elever er et satsingsområde for Statsforvalteren i Innlandet, og de siste årene har en stor andel av de planlagte tilsynene våre på barnehage- og opplæringsområdet vært innenfor dette temaet. Vi vurderer tilstanden i alle Innlandets kommuner årlig, og åpner tilsyn i de kommunene der vi mener det er fare for at elevenes skolemiljø ikke er trygt og godt. Materialet vi presenterer her, inngår i en overordnet helhetsvurdering vi gjør av samtlige kommuner når vi setter opp tilsynsplanen, dialogmøter og generell veiledning. Det er viktig å merke seg at bildet ofte er sammensatt, og vi bruker langt flere kilder enn det vi går gjennom her før vi kommer frem til hvilke kommuner som skal møtes med hvilke virkemidler. Statistikken vi presenterer her sier oss allikevel noe om elevenes skolemiljø, og vi oppfordrer kommunene til å følge opp og analysere resultatene fra Elevundersøkelsen. Enkelte kan oppleve grenseverdiene vi bruker som strenge, men de er satt ut fra at skolene skal ha nulltoleranse for krenkelser (se mer informasjon i vedlegget).

Når det gjelder barnehagemiljø er situasjonen litt annerledes, både fordi det finnes mindre statistikk på området og Statsforvalteren har en litt annen rolle enn i skolemiljø saker. Ifølge loven er det nulltoleranse for alle typer krenkelser i barnehagene, og barnehagen skal selv drive det forebyggende arbeidet for et trygt og godt barnehagemiljø. Statsforvalteren jobber på sin side for å informere, veilede og legge til rette for deltakelse i nettverk, statlige strategier og kompetanseutviklingstiltak på barnehage - og grunnopplæringsområdet, for å sikre et trygt og godt barnehagemiljø. Vi mener at det er svært viktig at retten til et trygt og godt barnehagemiljø blir tatt på alvor, og vi har utarbeidet et sett med refleksjonsspørsmål til fri bruk i kommunens organer.

Vurdering av skolemiljøet i Hamar:

Skolemiljøet i Hamar vurderes i denne sammenhengen til rødt nivå. For 7. trinn har samleindikatoren *mobbing i skolen* verdier over grenseverdien på 5 %. For 10. trinn er situasjonen noe bedre, med 4,6 % som samlet resultat for kommunen. Det er særlig svarene fra elevene på 7. trinn i skoleåret 2021-2022 som vekker bekymring.

Det er variasjon mellom skolene, trinnene og elevenes oppfatning av skolemiljøet; på noen skoler rapporteres det om 0 % tilfeller av mobbing, mens på en annen skole rapporterer 20 % av jentene at de opplevde mobbing digitalt foregående skoleår.

Hamar har over 3 000 elever i grunnskolealder, fordelt på totalt 12 kommunale skoler. Dette gjør det utfordrende å sette én farge på elevenes samlede skolemiljø i kommunen, og vi oppfordrer kommunen til å analysere og jobbe med resultatene fra Elevundersøkelsen på egen hånd. Ta gjerne kontakt med Statsforvalteren ved spørsmål eller kommentarer.

Refleksjonsspørsmål og involvering av barn og unge i behandlingen av kommunebildet

Statsforvalteren oppfordrer kommunen på det sterkeste til å involvere barn og unge i den lokale behandlingen av kommunebildet.

- Hvordan jobber dere systematisk for å sikre at barn har det trygt og godt i barnehagene og skolene i kommunen?
- Loven stiller krav til nulltoleranse for krenkelser. Hvordan jobber dere som barnehagemyndighet og skoleeier systematisk for å hindre krenkelser i barnehagene og skolene i deres kommune?
- Hvordan og i hvilket omfang legger kommunen til rette for kompetanseheving om barn og unges psykososiale miljø?
- Hva kan forklare variasjonene innad i kommunen når det gjelder resultater knyttet til skolemiljø?
- Finnes det en sammenheng mellom elevmedvirkning og skolemiljø?

Statsforvalteren ønsker i tillegg å tipse kommunen om vår samleside for lett tilgjengelige filmer om barnehage- og skolemiljø:

<https://www.statsforvalteren.no/nb/innlandet/barnehage-og-opplaring/filmer-om-barnehage-og-skolemiljo/>

Jordvern

Kommunen har omdisponert 101 daa dyrka mark de siste fem årene (2017-2021) (18,1 daa er samferdselsanlegg og teknisk infrastruktur). Med dette bryter kommunen målene fra nasjonale jordvernstrategi, og Statsforvalteren oppfordrer sterkt til at kommunen har oppmerksomhet på jordvern i sin arealforvaltning.

Vedlegg:

Mer om indikatorene

Barnehage og opplæring

Om elevundersøkelsen

Elevundersøkelsen skal gjennomføres hver høst for 7. og 10. trinn. Skolene eller kommunene kan selv bestemme hyppigere bruk hvis det er behov for det, og det er også mulig å gjennomføre undersøkelsen på flere trinn. Dataene som ligger til grunn for denne vurderingen er i all hovedsak offentlige, og kan hentes fra Udirs statistikkbank. I tilfeller der de offentlige dataene gir oss svært mangelfull informasjon, har vi hentet ut informasjon unntatt fra offentligheten, for å danne oss et helhetsbilde av tilstanden på temaet i kommunen (dette gjelder særlig for små kommuner). Den tekstlige vurderingen og fargeleggingen er gjort på bakgrunn av følgende spørsmål i elevundersøkelsen:

- Er du blitt mobbet av andre elever på skolen de siste månedene?
- Er du blitt mobbet av voksne på skolen de siste månedene?
- Er du blitt mobbet digitalt (mobil, iPad, PC) de siste månedene?

Udir slår sammen de tre spørsmålene til en samlet overskrift, mobbing på skolen. Det er i all hovedsak kommunens samlescore på denne indikatoren som ligger til grunn for fargeleggingen av kommunens tilstand på området Barnehage og opplæring.

Dataene er i all hovedsak hentet fra Elevundersøkelsen for skoleåret 2021-2022. I de kommunene med få eller manglende data fra det oppgitte skoleåret, har vi også tatt en kikk på resultatene fra skoleåret 2020-2021, samt benyttet andre opplysninger som for eksempel informasjon fra tilsyn og klagesaker.

Fargen grønn gis til kommuner med gjennomsnittsscore under 2 %.

Fargen gul gis til kommuner med gjennomsnittsscore mellom 2 % og 4,9 %.

Fargen rød gis til kommuner med gjennomsnittsscore over 5 %.

Barnevern

Fristbrudd i undersøkelser, antall barn med hjelpetiltak i hjemmet, barn i hjelpetiltak med evaluert tiltaksplan og antall fosterbarn i familie og /eller nære nettverk er indikatorer på hvorvidt kommunen gir barn og familier riktig hjelp til rett tid, gjennom forebyggende arbeid og tidlig innsats.

- Kommunemonitor barnevern
https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Barnevern_kommunemonitor/#/

Fastlegesituasjonen

Ved utarbeidelse av kommunebilder for 2022 valgte vi å skrive om den generelle utfordringen som er nasjonalt, samt i kommuner i Innlandet, med både å beholde og rekruttere fastleger. Vi er klar over at denne utfordringen ikke gjelder alle kommuner i Innlandet per nå, men det er en situasjon som stadig er i endring, så derfor valgte vi å skrive om den generelle utfordringen.

Folkehelse

Ivaretagelse av langsiktig folkehelsearbeid i kommunenes planarbeid.

For å kunne iverksette tiltak som har effekt på folkehelsen må kommunen ha «oversikt over helsetilstanden i befolkningen og de positive og negative faktorer som kan virke inn på denne» etter

folkehelselovens § 5 første ledd.

For å etablere et systematisk og langsiktig folkehelsearbeid, herunder å motvirke sosiale helseforskjeller, skal kommunen i sitt arbeid med kommuneplaner etter plan- og bygningsloven fastsette overordnede mål og strategier for folkehelsearbeidet som er egnet til å møte de utfordringer kommunen står overfor.

Vi viser til veileder utarbeidet av Helsedirektoratet til et systematisk folkehelsearbeid

<https://www.helsedirektoratet.no/veiledere/systematisk-folkehelsearbeid>

Helse og omsorg

Bakgrunn for valg av indikatorer: Endring i helsetjenestene, med overføring av helsetjenester fra spesialisthelsetjenesten til kommunehelsetjenestene, gir uforutsigbare pasientoverføringer og krav til spesialisert kompetanse. Dette krever at kommunene har nok og riktig kompetanse for å kunne gi forsvarlig helsehjelp. Befolkningsandelen med demens sykdom vil i Innlandet øke med 32,41% fra 2020 til 2030, noe som får betydning for hvordan kommune rigger tjenestetilbudet innen helse og omsorg. Pasientsikkerhet og kvalitet er viktig for å forebygge pasientskader og uhelse, deriblant oversikt over pasienter og brukernes ernæringsstatus. Andel vurdert for risiko for underernæring var i Innlandet på 51,3% i 2021.

Fokusområder:

- ✓ Kommunen tilpasser omsorgstjenestene til fremtidige behov
- ✓ Kommunen skal ha nødvendig kompetanse

Jordvern

- Tallene er hentet fra tabell 07903 hos SSB.
- Innrapporterte tall stammer kun fra vedtatte reguleringsplaner.
- Antall daa omdisponert dyrka mark (etter PBL) de siste fem årene. All omdisponering i perioden inngår, men andel med formål samferdsel og infrastruktur kommenteres for de med rød farge. Alt undre 5 daa regnes for arronderingsmessige justeringer og blir grønt. De som omdisponerer mer enn 10% av Innlandets samla kvote (300 daa) blir røde. Resten gule.
- Innskjerping av det årlige jordvernmålet (fra 4000 daa til 3000 daa) fikk effekt fra midten av 2021. Vi tar derfor utgangspunkt i nytt mål.

Klima

- Status for klima- og energiplan; alder for sist revisjon
- Status for tiltak. Basert på hva de selv har svart i kommuneundersøkelsen i 2021, samt hvor mange år de har søkt Klimasats
- Status for om kommunen er med i klimanettverk
- Vurdering av klimainformasjonen kommunen har på sine hjemmesider og evt. annen kjent utadretta informasjon
- Samlet vurdering

Landbruk

For jordbruk har vi lagt vekt på kapasitet/ressursbruk (kulepunkt 1-2) i forhold til parameterne i kulepunkt 3-4, funn i forvaltningskontroller og vårt generelle inntrykk av forvaltningspraksis/-kapasitet, spesielt i tilskuddsforvaltningen. Følgende parametere er vurdert:

- Årsverk brukt på jordbruksforvaltning (innrapportert fra kommunen for 2021)
- Brutto driftsutgifter til landbruksforvaltning (KOSTRA 2021)

- Antall jord- og konsesjonslovsaker og antall tilskuddssøknader (produksjonstilskudd og regionale miljøtilskudd)
- Omfang av jordbruk (beregningsnøkkel basert på jordbruksareal, totalareal og antall driftsenheter, foretak med husdyr og landbrukseiendommer) i 2021
- Avvik og merknader i forvaltningskontroller de siste åra og kommunens oppfølging av disse

For skogbruk er som skjer i skogen er avgjørende for produksjon, miljøforhold samt skognæringens og den offentlige forvaltningens omdømme. Stasforvalteren har i høy grad vektlagt kommunens oppfylging av de pålagte kontroller i 2021 som omfatter:

- foryngelseskontroll (risikobasert, hovedsakelig med utplukk fra Landbruksdirektoratet),
- resultatkartlegging (selv om det heter «kartlegging» er Statsforvalteren opptatt av at avvik som kan lukkes, blir lukket gjennom korrigerende tiltak)
- stikkprøvebasert kontroll av skogtiltak (minst 5 % av antall søknader, kommunen gjør utplukk etter sin egen plan)

Miljø

Miljø består av to hovedtemaer, vannforvaltning og forurensing, som hver består av undertemaer med indikatorer. Under følger en beskrivelse av vurderingskriteriene og en begrunnelse for hvorfor disse temaene er valgt.

Vannforvaltning - Hvorfor er disse temaene valgt?

- Vannmiljø i plan og inngrepssaker

Fysiske inngrep i vassdrag er en av hovedutfordringene for å nå god miljøtilstand i mange vassdrag. Kommunene har en sentral rolle i arbeidet med å forhindre nye skader ved å ivareta av vannmiljø i plan og inngrepssaker.

- Forankring og oppfølging av vannforvaltningsplanene i kommunene

Norge har internasjonale forpliktelser om å sikre god miljøtilstand i alle vannforekomster gjennom tilslutning til vanndirektivet. De regionale vannforvaltningsplanene med tilhørende tiltaksprogram er sentrale for oppfyllelsen av disse forpliktelsene. Kommunene er myndighet og tiltakshaver på flere områder med stor betydning for å nå miljømålene. Følgelig er det avgjørende at kommunene aktivt deltar i utarbeidelse og gjennomføring av planer og tiltak.

- Forurensing fra jordbruket

Næringssaltforurensing er den andre hovedutfordringen for å oppnå godt vannmiljø. I Innlandet er forurensing fra jordbruk en av hovedkildene til næringssalttilførsel til vassdragene. Kommunen som lokal landbruksmyndighet har en sentral rolle i arbeidet med å begrense næringssaltavrenning fra jordbruket.

Beskrivelse av vurderingskriteriene

- Vannmiljø i plan- og inngrepssaker
 - God: Kommunen har egne arealformål og bestemmelser som er knytta til vann og vassdrag, og har fastsatt bredde på vegetasjonssone langs vassdrag. Tar spesielt hensyn til vassdrag i nydyrkingsaker, og gjør en aktiv vurdering av om kantsoner bør være bredere enn minimumskravet.
 - Middels: Kommunen har manglende eller ikke tilstrekkelige bestemmelser og arealmål knytta til vann og vassdrag og/eller manglende fastsatt bredde på

vegetasjonssone langs vassdrag. Krav til kantsoner i nydyrkingssaker blir fulgt opp jf. Lovverket.

- Svak: Kommunen har manglende bestemmelser og arealmål knytta til vann og vassdrag og manglende fastsatt bredde på vegetasjonssone langs vassdrag.
- Forankring og oppfølging av vannforvaltningsplanen i kommunen
 - God: Kommunen har egne ressurser til oppfølging av vannforvaltningsplanene, og arbeidet er godt integrert i alle sektorer i kommunen. Kjenner til og følger aktivt opp med gjennomføring av tiltak i vannforvaltningsplanene.
 - Middels: Kommunen har avsatt begrenset med egne ressurser til å følge opp arbeidet med vannforvaltningsplanene, men jobber noe med det gjennom ulike sektorer i kommunen. Følger til en viss grad opp med gjennomføring av tiltak i vannforvaltningsplanene.
 - Svak: Kommunen har ikke avsatt egne ressurser til oppfølging av vannforvaltningsplanene, og har et lite bevisst forhold til oppfølging av disse.
- Forurensning fra jordbruket
 - God: Kommunen driver aktivt veiledning og informasjonsarbeid mot landbruket for å redusere avrenning og forurensning. Har gode rutiner for oppfølging av miljøkrav, og følger opp brudd på miljøkravene bla med avkortning av PT.
 - Middels: Kommunen fører tilsyn med at miljøkrav i landbruket blir innfridd gjennom kontroll, og driver noe veiledning for å øke oppslutningen om forurensningsbegrensende tiltak.
 - Svak: Kommunen mangler gode rutiner for oppfølging og informasjonsarbeid omkring forurensning fra jordbruk.

Forurensning - Hvorfor er disse temaene valgt?

- Kommunens arbeid på avløpsområdet

Oppfølging av kommunenes arbeid på avløpsområdet har vært en del av embetsoppdraget de siste årene. I tildelingsbrevet for 2022 (pkt. 3.1.4.4.1) framgår det at Statsforvalteren skal ha en effektiv og samordnet innsats mot eutrofiering, inkludert fra jordbruket, akvakultur, avløp og industri, og at forurensningskildene skal være godt regulert for å oppnå god økologisk tilstand i vassdrag. Som en del av dette arbeidet har vi valgt å ut kommunens arbeid på avløpsområdet som et tema for kommunebildene, da utslipp fra både mindre private avløpsanlegg og store kommunale avløpsanlegg kan være en vesentlig bidragende årsak til eutrofiering. Vi ønsker derfor å løfte fram viktigheten av et systematisk arbeid på dette området.

- Kommunens arbeid med grunnforurensning

Oppfølging av kommunenes aktivitet i grunnforurensning har de siste tre årene vært en del av embetsoppdraget gjennom tildelingspunkt 3.1.4.4.2.1. Målsetningen er å øke kommunenes kompetanse på forurenset grunn og fagsystemet grunnforurensning og sikre at kommunene registrerer saker i fagsystemet og følger opp sine plikter etter forurensningsforskriftens kapittel 2. Som en del i å oppnå dette er grunnforurensning inkludert som ett av temaene vi vurderer i forbindelse med kommunebildene. I tillegg er det sendt ut brev til alle kommuner om viktigheten av at de har en bruker i grunnforurensning og hva som ligger i myndighetsrollen etter forurensningsforskriftens kapittel 2. I 2021 fulgte vi opp dette med å tilby webinar for kommunene. Dette webinarer tilbys også i november i år.

- **Materialgjenvinning av avfall:**

Gjennom rammedirektivet om avfall er EUs materialgjenvinningsmål for husholdningsavfall og lignende 50 % innen 2020 og 65 % innen 2035. Dette er et mål som Norge som EØS-medlem også har bundet oss til (Miljømål 4.4). Økt materialgjenvinning er viktig for å sikre at ressursene i avfallet vårt blir utnyttet og brukt som råvarer i nye produkter som en del av en sirkulær økonomi. Ulike typer avfall må derfor sorteres ut fra nærings- og husholdningsavfall. Matavfall, plast, og park- og hageavfall er eksempler på avfallsfraksjoner som det nå stilles krav til utsortering av.

Kommunen har ansvar for innsamling og utsortering av husholdningsavfall.

Materialgjenvinning er derfor en svært relevant indikator for kommunene å forholde seg til. For at Norge skal klare målsetningen om 65 % materialgjenvinning innen 2035 må både kommuner og næringsliv jobbe aktivt for å oppnå dette målet. Dette vil innebære å sette mål og gjennomføre tiltak for å nå målet.

Vi mener at andelen avfall levert til materialgjenvinning er en god indikator på hvor godt kommunen håndterer husholdningsavfallet sitt. Og den er viktig miljømål for Norge å oppfylle. Vi mener derfor at valgte indikatorer er hensiktsmessige for å sette fokus på avfallsområdet.

Beskrivelse av vurderingskriteriene

- **Kommunens arbeid på avløpsområdet:**
 - Overholder de større kommunale avløpsrensaneanleggene (> 2000 pe BOF5, kapittel 14- anlegg) utslippskravene stilt i utslippstillatelse og lovgivning, inkl. Sekundærrensesekrav.
 - Fornyelse av avløpsnett. Den nasjonale forventningen er 1 % årlig fornyelse av avløpsnett. Vi har derfor sett på i hvor stor grad kommunen har kjennskap til avløpsnettets alder, avløpsnettets gjennomsnittlige alder, og den gjennomsnittlige fornyingsgraden de siste tre årene. Basert på dette, samt kunnskap om fremmdvannsproblematikk, har vi gjort en vurdering av om kommunens fornyelsesgrad av gammelt ledningsnett er tilstrekkelig.
 - En hovedplan for avløpsområdet eller tilsvarende er et nødvendig verktøy for å sikre systematisk og helhetlig ivaretagelse av avløpsområdet. Om kommunen har en slik overordnet plan eller ikke, når den er vedtatt eller sist revidert er dermed vurdert som følger:
 - Vedtatt/revidert i 2018 eller seinere – GOD/grønn
 - Vedtatt/revidert etter 2014 - MIDDELS/gul
 - Vedtatt/revidert før 2014 eller manglede - DÅRLIG/rød
 - Statsforvalterens kjennskap til og dialog med de ulike kommunen om arbeid og problemstillinger relatert til avløpsområdet varierer mye. I de tilfeller vi har kjennskap til hvordan kommunen jobber med eksempelvis avløp i eksisterende og planlagte hyttefelt og spredt avløp, tar vi dette med i totalvurderingen.
- **Kommunens arbeid med grunnforurensning:** En forutsetning for at kommunen skal kunne oppfylle sine plikter som myndighet på grunnforurensning (oppfølging av bygge- og gravesaker etter forurensningsforskriften kap. 2, der grunnen er forurenset, eller det er grunn til å tro at den kan være forurenset), er at de har bruker i databasen Grunnforurensning. I tillegg har vi sett på antall lokaliteter som ligger til godkjenning i Grunnforurensning og antall godkjente lokaliteter, samt endringer siden i fjor. Et lavt antall lokaliteter kan indikere

at bygge- og gravesaker som burde håndteres etter forurensningsforskriftens kapittel 2, ikke fanges opp i kommunen. En høy andel ikke-godkjente lokaliteter, trekker også ned, siden lokaliteter ikke blir offentlig tilgjengelige før de er godkjent av rette myndighet. Vi viser ellers til brev vi har sendt til kommunene 11. august 2020 og 8. oktober 2021.

- Materialgjenvinning av avfall: Det er en nasjonal målsetning at 50 % av generert avfall skal leveres til materialgjenvinning. Det også slik at kommunen bør ha fastsatt konkrete mål for, og iverksatt forberedelse til økt gjenbruk og materialgjenvinning av husholdningsavfall og liknende avfall etter 2020. Basert på disse to indikatorene er kommunene vurdert i henhold til følgende kriterier:
 - Andel levert til materialgjenvinning inkl. Biologisk behandling. Denne indikatoren er styrende for vurderingen på området.
 - ≥ 50 % er GOD/grønn
 - > 40 % er MIDDES/gul
 - < 40 % er SVAK/rød
 - Konkret målsetning. Denne indikatoren kan telle positivt inn i vurderingen.
 - Har oppgitt konkrete målsetninger i svaret – GOD/grønn
 - Oppgir mål som ikke er konkretisert i svaret – MIDDELS/gul
 - Har ikke oppgitt mål/har ikke svart – SVAK/rød

Kommuneøkonomi

Indikatorene under er valgt med bakgrunn i kommunestyrenes lovpålagte plikt til å vedta finansielle måltall (jf kommuneloven §14-2 c), og de fleste har valgt netto driftsresultat, netto lånegjeld og disposisjonsfond. Disse gir indikasjon på kommunenes økonomiske handlingsrom. I vår vurdering legger vi også til grunn historisk og planlagt netto driftsresultat, samt kommunenes evne til å kunne svare opp økonomisk usikkerhet og investeringer, målt økte finanskostnader og arbeidskapital.

- Netto driftsresultat i prosent av bruttodriftsinntektene (2015-2021)
- Planlagt netto driftsresultat i økonomiplanperioden i prosent av bruttodriftsinntektene 2022-2025
- Netto lånegjeld i prosent av bruttodriftsinntektene
- Renteeksponert gjeld i prosent av bruttodriftsinntektene
- Netto finans og avdrag i prosent av bruttodriftsinntektene
- Arbeidskapital eksklusive premieavvik i prosent av bruttodriftsinntektene
- Disposisjonsfond i prosent av bruttodriftsinntektene

Rus og psykisk helse

Vurderingen er gjort på bakgrunn av kommunenes egenrapportering i IS 24-8. Dette er en årlig rapportering som kommunene avgir til helsedirektoratet og som bla. omhandler kompetanse- og kapasitetsnivå i fagfeltet. SINTEF forvalter og koordinerer dette arbeidet.

Psykisk helse- og rusfeltet har de siste årene gjennomgått til dels omfattende opptrappingsplaner. Opptrappingsplanen for psykisk helse (1996 – 2006) og Opptrappingsplanen for rusfeltet (2008 – 2012 og 2014 – 2020) har bidratt til betydelig kapasitet- og kompetanseøkning i fagfeltene. Kommunene står ovenfor store utfordringer med å beholde den kapasitet og kompetanse som er opparbeidet og fagfeltet er i stadig endring. Regjeringen arbeider med ny Opptrappingsplan for psykisk helse samt forebyggings og behandlingsreform for barn og unge. Statsforvalteren følgende indikatorer for 2022:

- Psykologer i kommunen, årsverk (inkl. tildelt tilskudd)
- Status etablering av FACT team

- Brukerplankartleggingen
- Boliger og oppfølgingstjenester i boliger for målgruppen
- Planarbeid

FACT er et viktig satsningsområde for å kunne gi bedre oppsøkende tjenester, og bedre samhandlende tjenester i samarbeid med spesialisthelsetjenesten.

Samfunns- og arealplanlegging

På tema Kommunal planlegging har vi for 2022 lagt spesiell vekt på å om kommunene har oppdaterte overordna planverk, dvs. kommuneplanens samfunnsdel og arealdel. Dette er i tråd med bestilling fra våre oppdragsgivere på området i år.

- Alder på kommuneplan - arealplan og samfunnsplan
- Kapasitet og kompetanse på plan
- Har kommunen en særskilt ordning for medvirkning av barn og unge

Samfunnssikkerhet

- Vurderinger fra siste gjennomførte tilsyn
- Kommuneundersøkelsen fra DSB i tidsperioden 2016 til 2020

Sosiale tjenester

Vi har vektlagt hvordan kommunene jobber med arbeidsrettet aktivitet og kvalifiseringsprogram for sine sosialhjelpsmottakere. I tillegg har vi kontinuerlig fokus på barn og unges levekår i Innlandet.

Begge deler følger av oppdrag til Statsforvalteren fra departementet; vi skal følge med på levekårsutviklingen i kommunene og identifisere utfordringer og vi skal legge til rette for at kommunene ivaretar sitt ansvar for kvalifiseringsprogrammet på en god måte, samt beskrive og følge med på utøvelsen av aktivitetsplikt for personer som mottar økonomisk stønad. Tilsvarende forventninger er presentert for kommunene i årets kommunebrev.

Opplysninger fra egenvurderingstilsynet er tatt med for å synliggjøre forventninger til Statsforvalter og kommunene om særskilt ivaretagelse av unge sosialhjelpsmottakere.

Følgende indikatorer er derfor valgt ut for årets kommunebilder:

- Andel mottakere sosiale tjenester
- Andel sosialhjelpsmottakere 18-24 år
- Andel sosialhjelpsmottakere 25-29 år
- Andel langtidsmottakere (mer enn 6 måneder)
- Andel sosialhjelpsmottakere som forsørger barn
- Antall deltakere i kvalifiseringsprogram
- Andel sosialhjelpsmottakere med vilkår om arbeidsrettet aktivitet 18-24 år
- Andel sosialhjelpsmottakere med vilkår om arbeidsrettet aktivitet 25-29 år
 - Alle hentet fra SSB, tall fra 2021
- Andel barn som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt
 - Henter fra FHI's oppvekstprofiler, tall for perioden 2017-2019 (ny periode neste år)
- Andel barn som bor trangt
 - Hentet fra FHI's oppvekstprofiler, tall fra 2020
- Egenvurderingstilsyn, resultat
 - Intern informasjon

